

Elektromagnetizam: Maxwellove jednadzbe

1. Gaussov zakon za elektricitet

(povezuje ukupan električni tok sa ukupnim nabojem)

$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{A} = q_{\text{enc}}/\epsilon_0$$

2. Gaussov zakon za magnetizam

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{A} = 0$$

3. Faradayev zakon

(povezuje inducirano električno polje sa promjenama magnetskog toka)

$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{s} = -\frac{d\Phi_B}{dt}$$

4. Ampere-Maxwellov zakon

(povezuje inducirano magnetsko polje za promjenama električnog toka i strujom)

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{s} = \mu_0 \epsilon_0 \frac{d\Phi_E}{dt} + \mu_0 i_{\text{enc}}$$

Prijelaz iz integralnog u diferencijalni oblik: Gaussov teorem & Stokesov teorem

$$\nabla \cdot \mathbf{E} = \frac{\rho}{\epsilon_0}$$

$$\nabla \cdot \mathbf{B} = 0$$

$$\nabla \times \mathbf{E} = -\frac{\partial \mathbf{B}}{\partial t}$$

$$\nabla \times \mathbf{B} = \mu_0 \mathbf{J} + \mu_0 \epsilon_0 \frac{\partial \mathbf{E}}{\partial t}$$

Elektromagnetski valovi

- kada se polja ne mijenjaju u vremenu, npr. električno polje naboja koji miruje ili magnetsko polje stalne struje, možemo analizirati električna i magnetska polja neovisno jedno o drugom
- **kada se polja mijenjaju u vremenu, više nisu neovisna**
- **Faradayev zakon:** vremenska promjena magnetskog polja djeluje kao izvor električnog polja
- **Amperov zakon:** električno polje koje se mijenja u vremenu djeluje kao izvor magnetskog polja

- ako se odmaknemo od područja gdje se nalaze struje i naboji, dolazimo do dijela prostora gdje djeluju samo polja (tzv. polja zračenja)
- Maxwell: razmatrao je mogućnost da se elektromagnetski poremećaj, koji se sastoji od vremenski promjenjivih električnih i magnetskih polja, širi kroz prostor čak i kada nije prisutna materija u prostoru ->

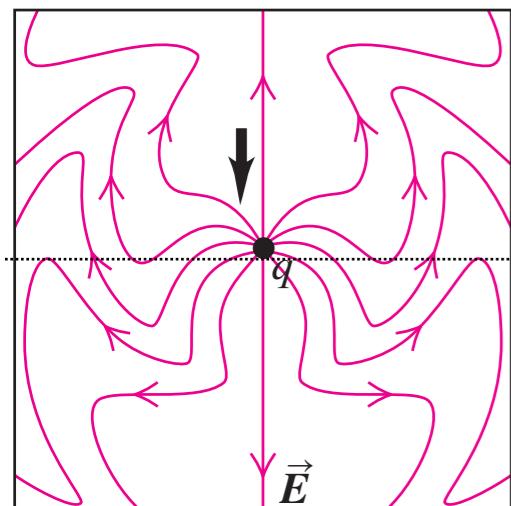
ELEKTROMAGNETSKI VAL

Elektromagnetski valovi

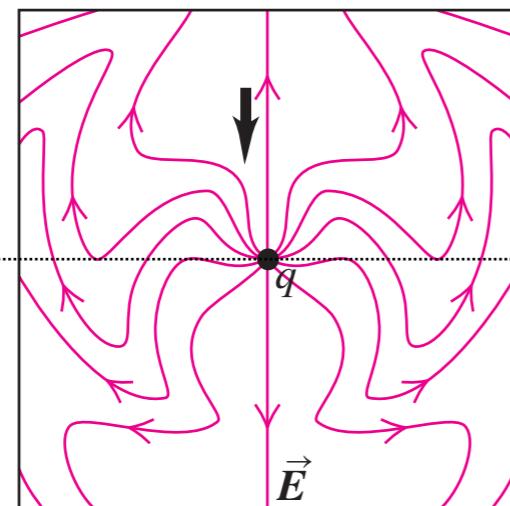
* Kako točkasti naboј može emitirati EM valove?

Primjer: linije električnog polja za naboј koji jednostavno harmonički oscilira

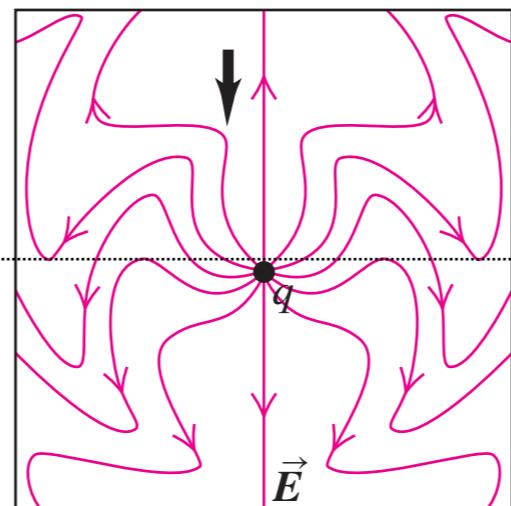
(a) $t = 0$

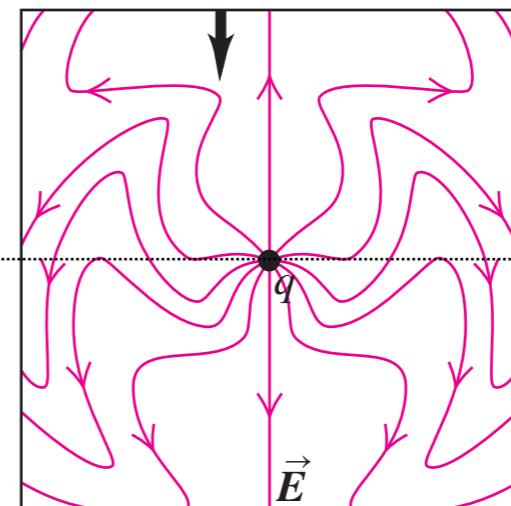
(b) $t = T/4$

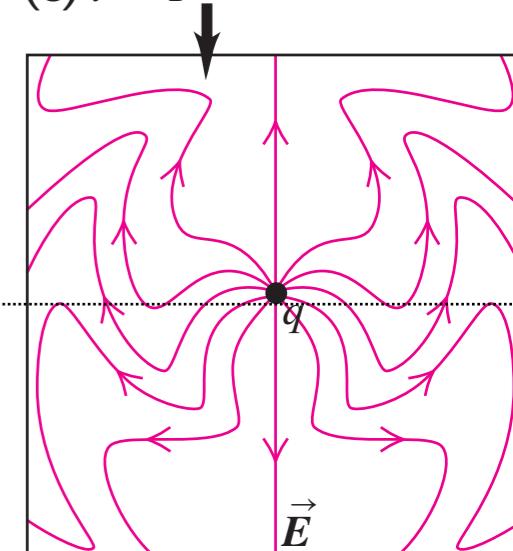
(c) $t = T/2$

(d) $t = 3T/4$

(e) $t = T$

* valovi nisu jednaki u svim smjerovima

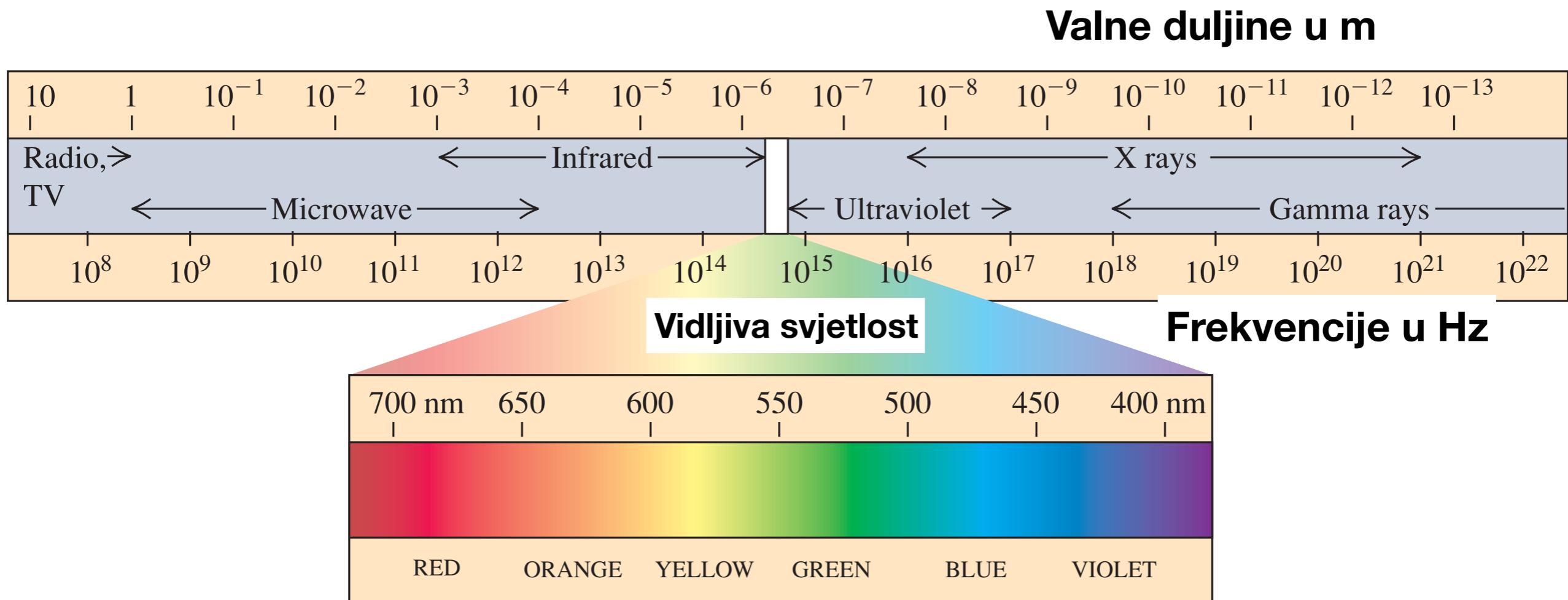
* najjači su pod kutem 90 stupnjeva u odnosu na os gibanja naboja

* magnetsko polje čini koncentrične kružnice (koncentrične u odnosu na os osciliranja) koje leže u ravninama okomitim na ravninu slike

Elektromagnetski valovi

<https://www.youtube.com/watch?v=cfXzwh3KadE&list=PLCOpGooOtUP1NSucjZMJjtQMovQfmFpkS>

Spektar frekvencija i valnih duljina elektromagnetskih valova:

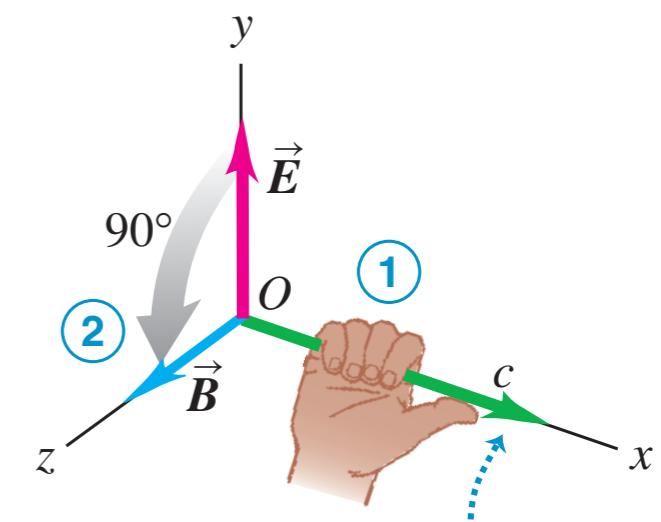
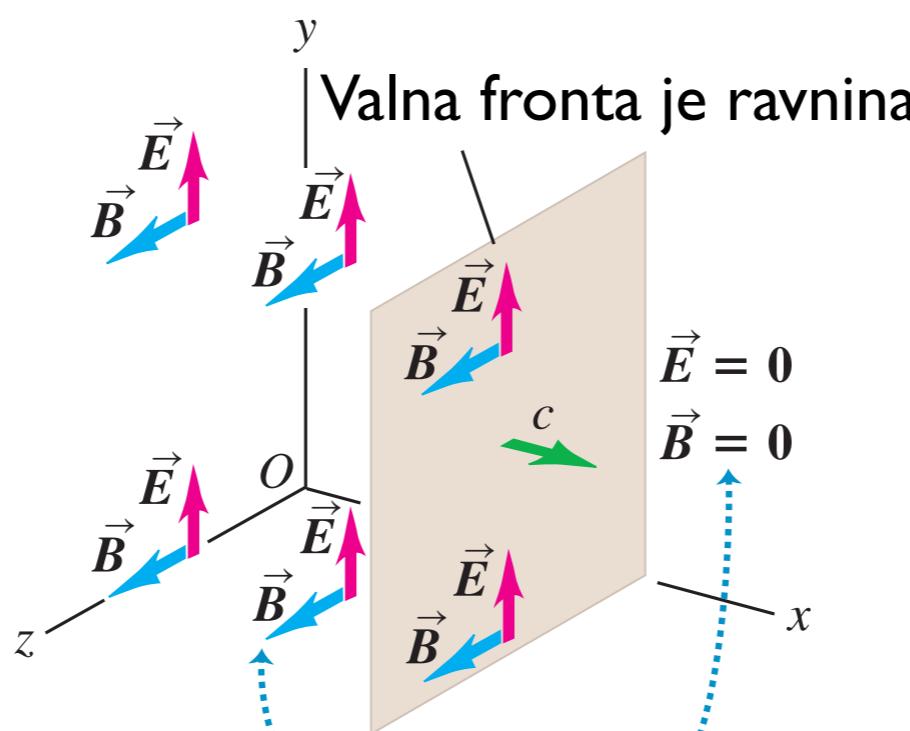

$$c = 299,792,458 \text{ m/s} \quad c = \lambda f$$

Maxwellove jednadžbe za EM val u ravnini

Maxwellove jednadžbe opisuju elektromagnetsko polje u svakoj točki prostora; iz njih možemo izvesti valnu jednadžbu za EM valove, i odrediti kako se magnetsko i električno polje šire kroz prostor.

Pretpostavimo da el. polje **E** ima samo y-komponentu, a mag. polje **B** samo z-komponentu, te neka se oba polja gibaju zajedno u $+x$ smjeru brzinom c koja je nepoznata:

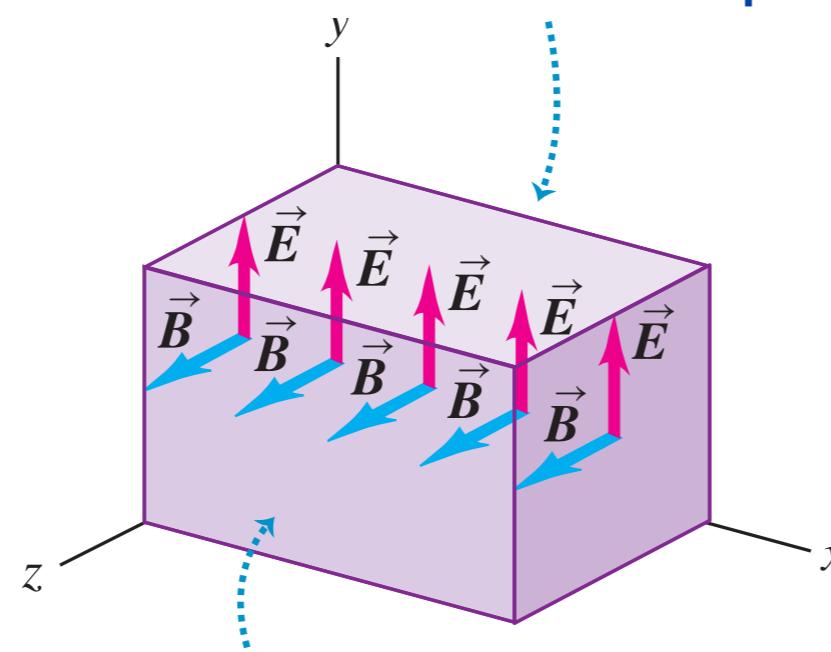
Električno i magnetsko polje su uniformni iza valne fronte
i nula ispred valne fronte

Maxwellove jednadžbe za EM val u ravnini

Provjerimo da li ovakav val zadovoljava 1. i 2. Maxwellovu jednadžbu (Gaussov zakon za el. i mag. polje).

Gaussova površina na slici ne uključuje el. naboј. Ukupni el. i mag. tok kroz površinu su nula:

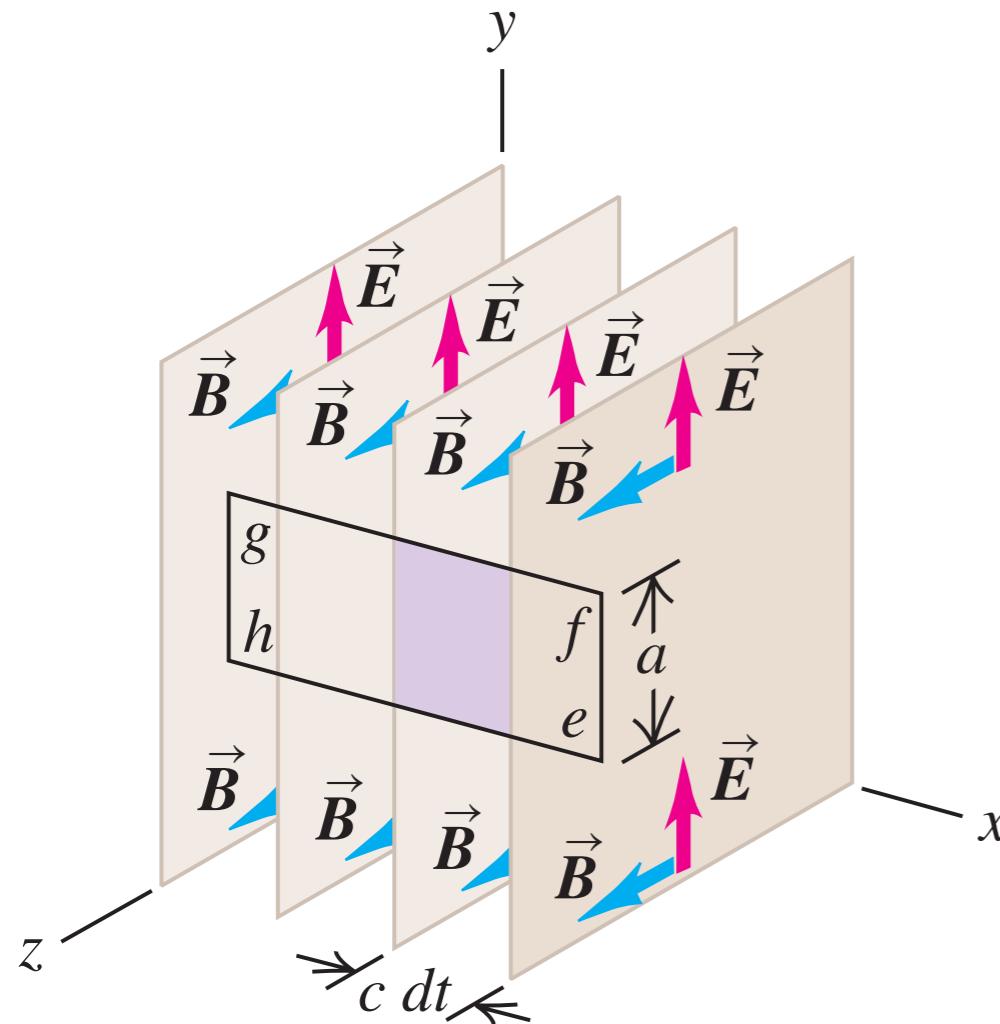
El. polje je jednak na donjoj i na gornjoj strani
Gaussove površine

Gaussova površina za transverzalni planarni EM val;
mag. polje je jednak na lijevoj i na desnoj strani površine

Maxwellove jednadžbe za EM val u ravni

Faradayev zakon za transverzalni planarni EM val: $\oint \vec{E} \cdot d\vec{l} = -\frac{d\Phi_B}{dt}$

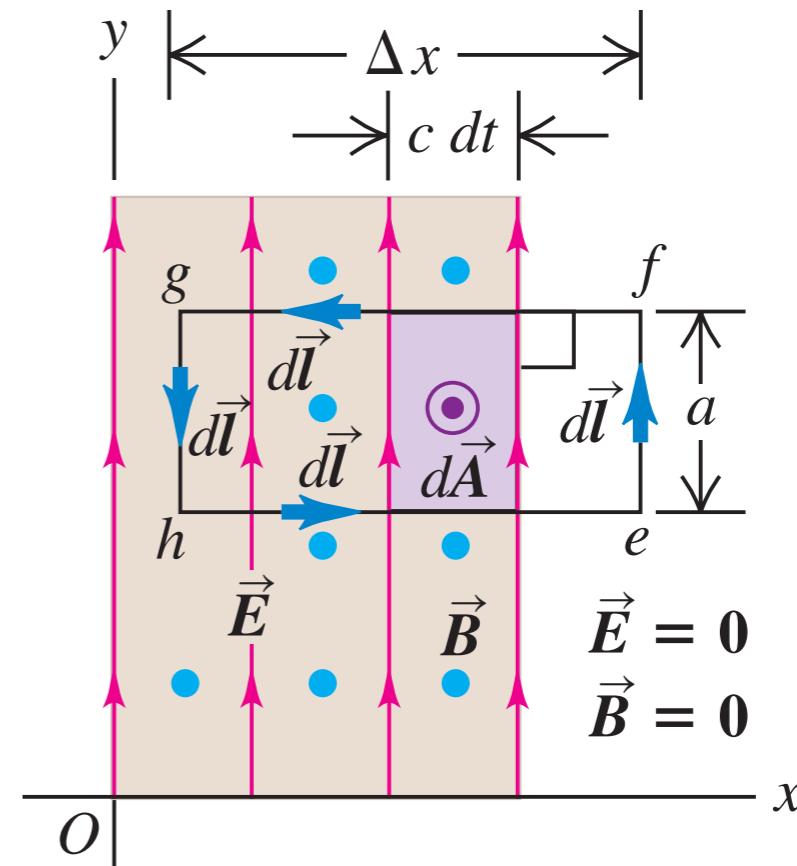

Integriramo duž pravokutnika $efgh$.

Prepostavimo da je vektor površine $d\mathbf{A}$ usmjeren je u $+z$ smjeru. Zbog pravila desne ruke, u tom slučaju integraciju $\vec{E} \cdot d\vec{l}$ vršimo u smjeru suprotnom od kazaljke na satu.

Samo stranica gh pridonosi integralu:

$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{l} = -Ea$$

$$d\Phi_B = B(ac dt)$$

$$\frac{d\Phi_B}{dt} = Bac$$

$$-Ea = -Bac$$

$$E = cB$$

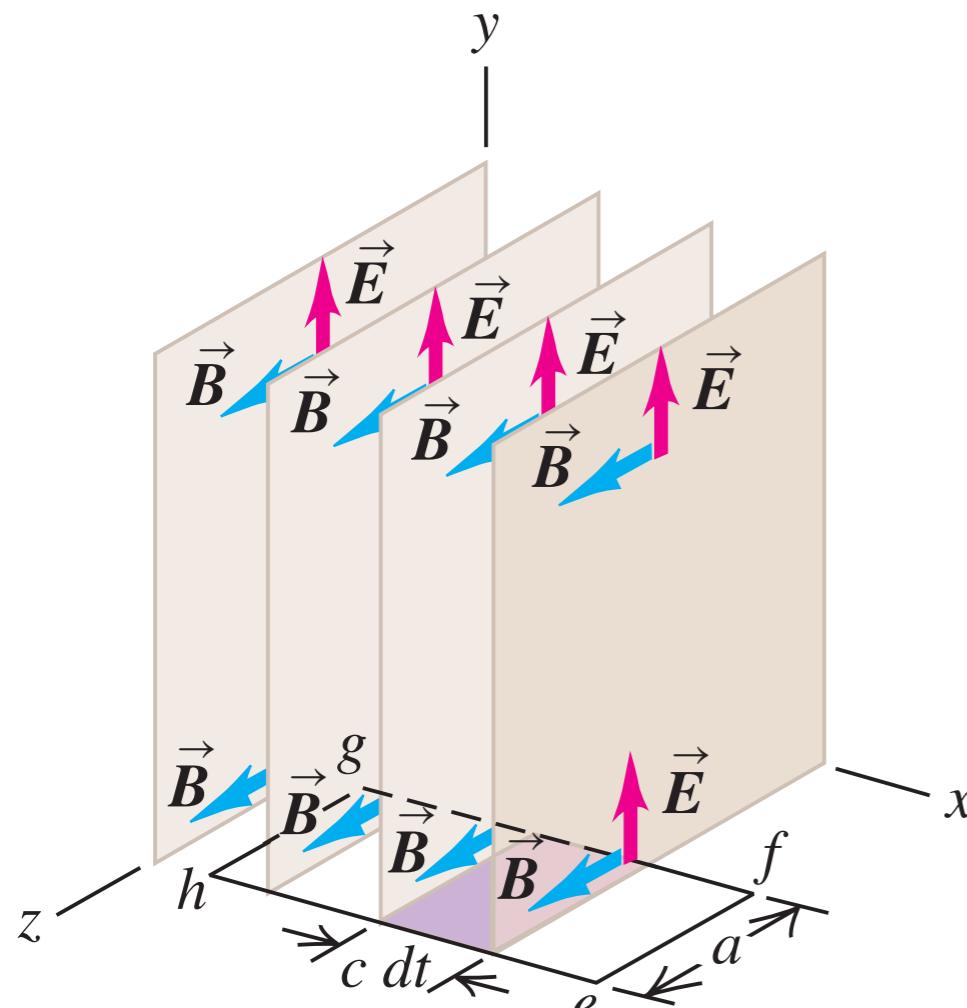
Maxwellove jednadžbe za EM val u ravni

Young & Freedman University Physics

Ampereov zakon za transverzalni planarni EM val:

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 \epsilon_0 \frac{d\Phi_E}{dt}$$

$i_C = 0$

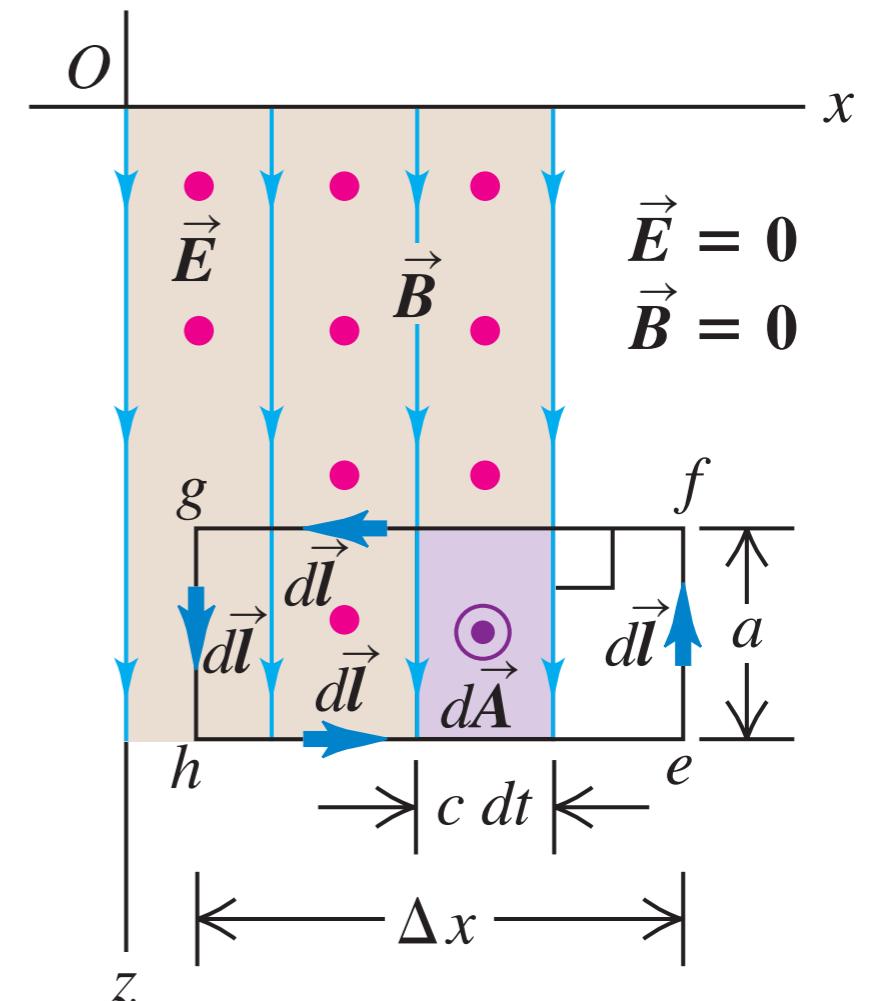

Samo stranica gh
pridonosi integralu:

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = Ba$$

$$Ba = \epsilon_0 \mu_0 E a c$$

$$B = \epsilon_0 \mu_0 c E$$

$$d\Phi_E = E(a c dt)$$

$$\frac{d\Phi_E}{dt} = Eac$$

$$c = \frac{1}{\sqrt{\epsilon_0 \mu_0}}$$

Maxwellove jednadžbe za EM val u ravnini

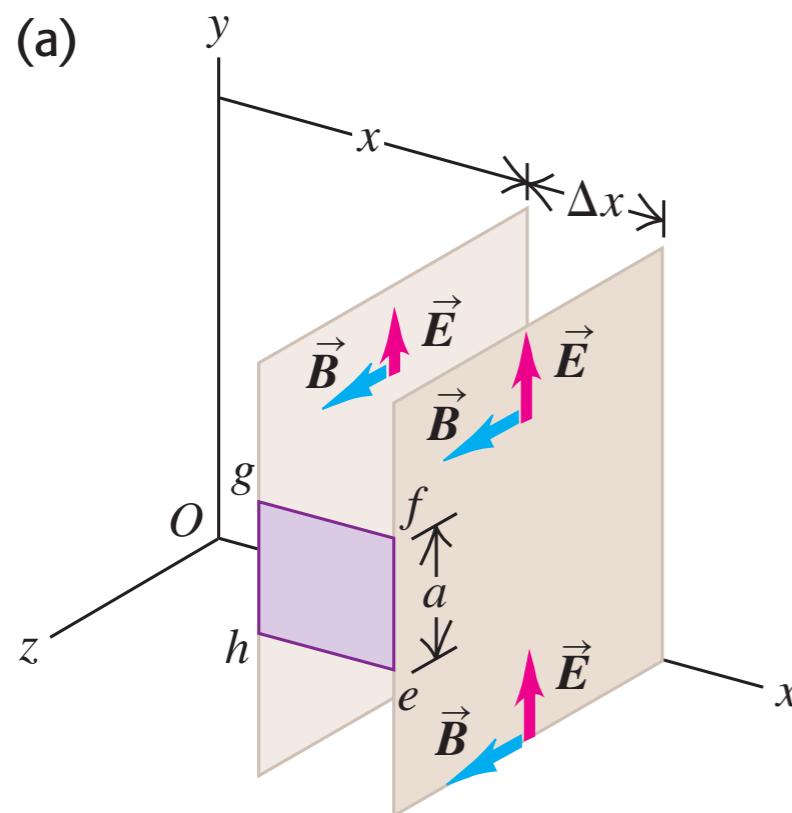
Ako se val ne širi u vakuumu, nego u prozirnom sredstvu čija su električna i magnetska svojstva opisana sa $\epsilon = \epsilon_r \epsilon_0$ i $\mu = \mu_r \mu_0$:

$$\begin{aligned} v &= \frac{1}{\sqrt{\mu\epsilon}} = \frac{1}{\sqrt{\mu_0\epsilon_0\mu_r\epsilon_r}} = \frac{1}{\sqrt{\mu_r\epsilon_r}} \frac{1}{\sqrt{\mu_0\epsilon_0}} \\ &= \frac{c}{\sqrt{\mu_r\epsilon_r}}. \end{aligned} \quad n = \sqrt{\mu_r\epsilon_r}.$$

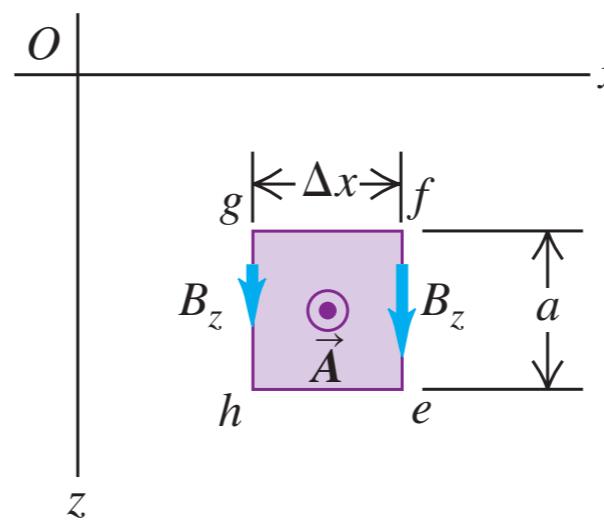
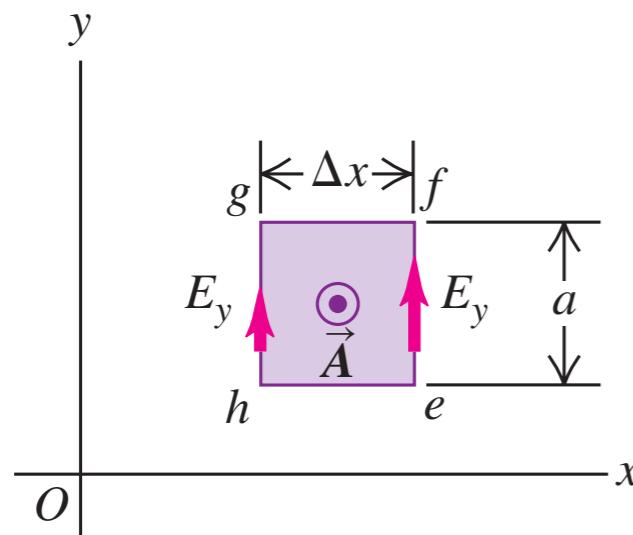
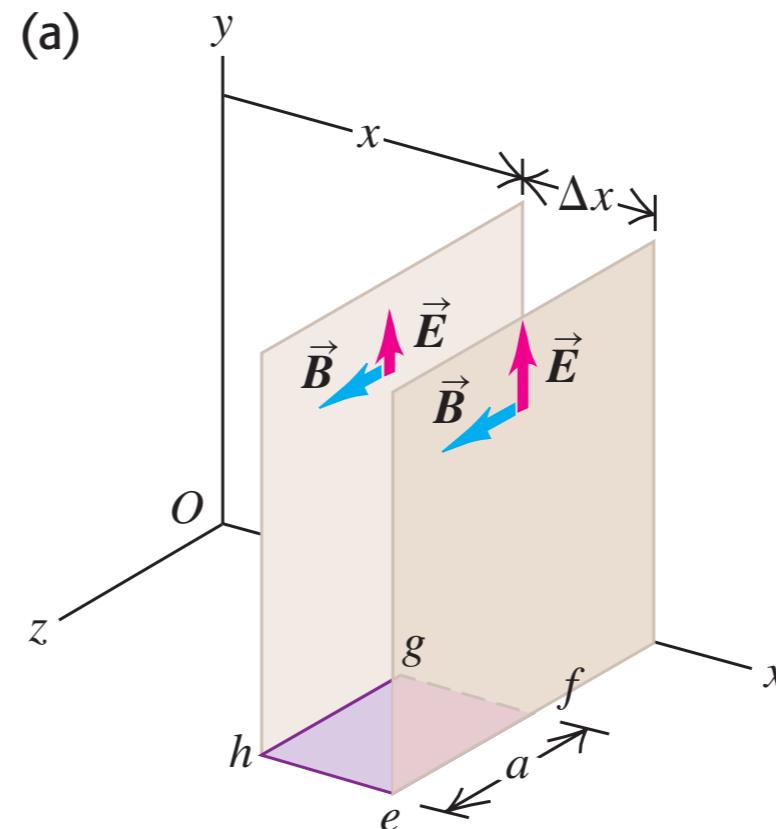
n je indeks loma.

Izvod valne jednadžbe za EM val

Faradayev zakon

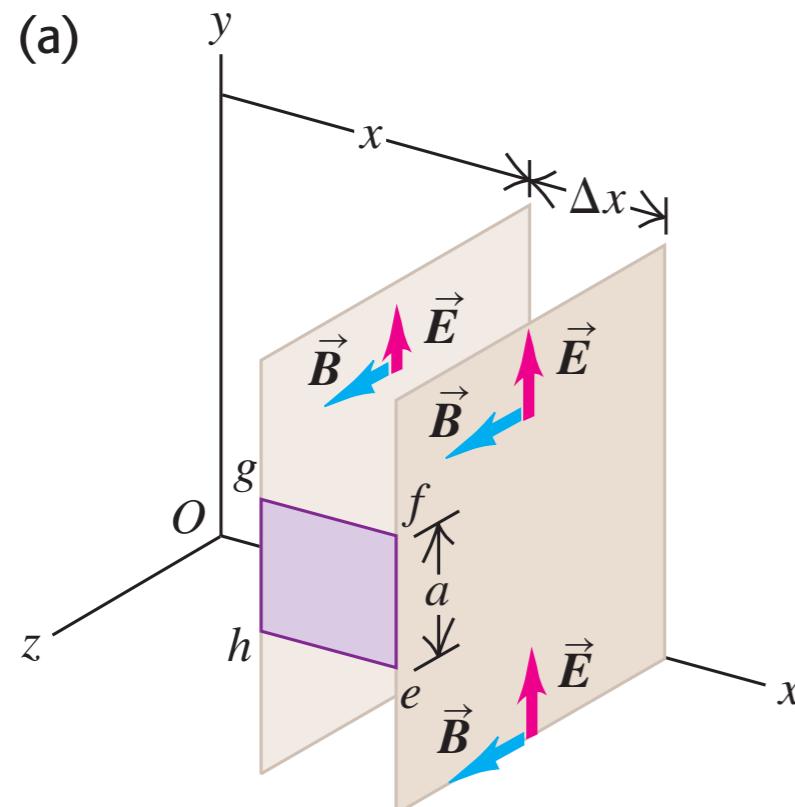
Ampereov zakon

Izvod valne jednadžbe za EM val

Razmotrimo ponovno val u ravnini, ali neka se sada E_y i B_z mijenjaju kontinuirano duž x-osi (tj. polja su funkcije x i t):

Faradayev zakon:

$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{l} = -E_y(x, t)a + E_y(x + \Delta x, t)a$$

$$\Phi_B = B_z(x, t)A = B_z(x, t)a \Delta x$$

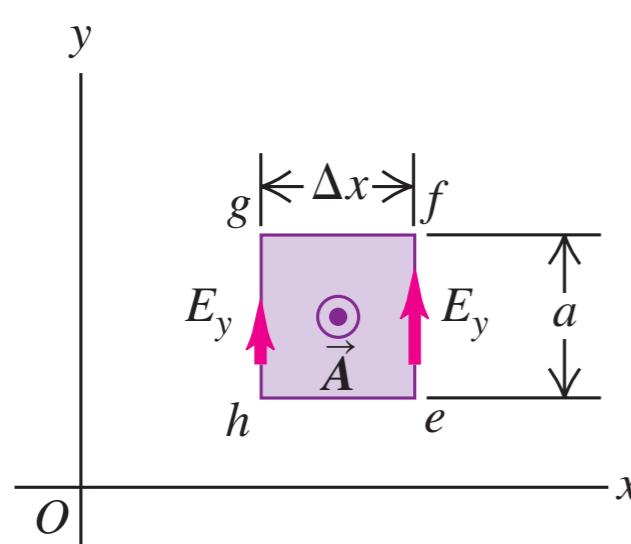
$$\frac{d\Phi_B}{dt} = \frac{\partial B_z(x, t)}{\partial t} a \Delta x$$

$$a[E_y(x + \Delta x, t) - E_y(x, t)] = -\frac{\partial B_z}{\partial t} a \Delta x$$

$$\frac{E_y(x + \Delta x, t) - E_y(x, t)}{\Delta x} = -\frac{\partial B_z}{\partial t}$$

$$\Delta x \rightarrow 0$$

$$\boxed{\frac{\partial E_y(x, t)}{\partial x} = -\frac{\partial B_z(x, t)}{\partial t}}$$

Izvod valne jednadžbe za EM val

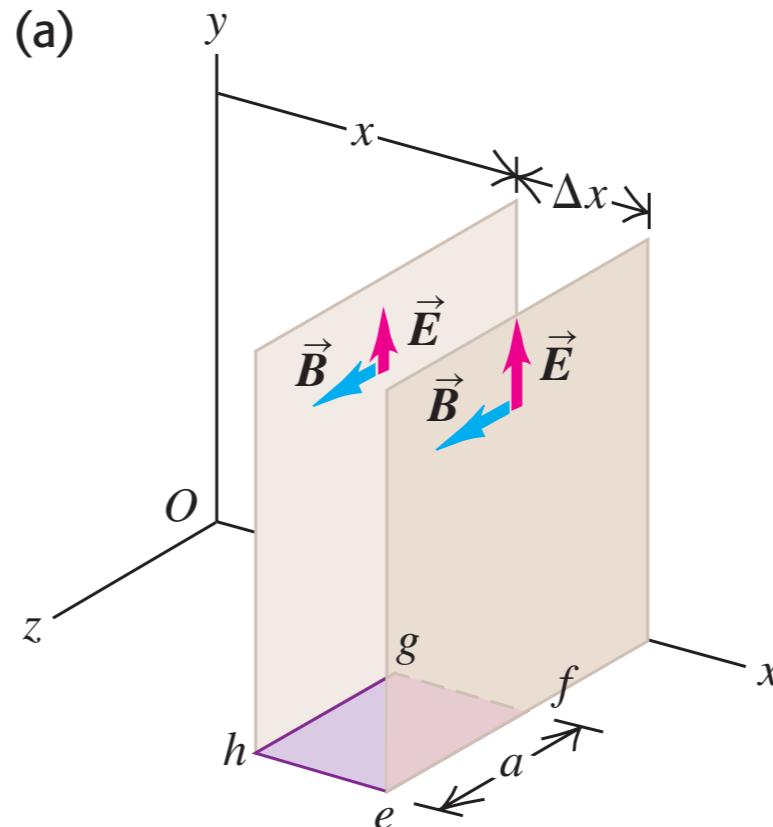
Ampereov zakon

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = -B_z(x + \Delta x, t)a + B_z(x, t)a$$

$$\Phi_E = E_y(x, t)A = E_y(x, t)a \Delta x$$

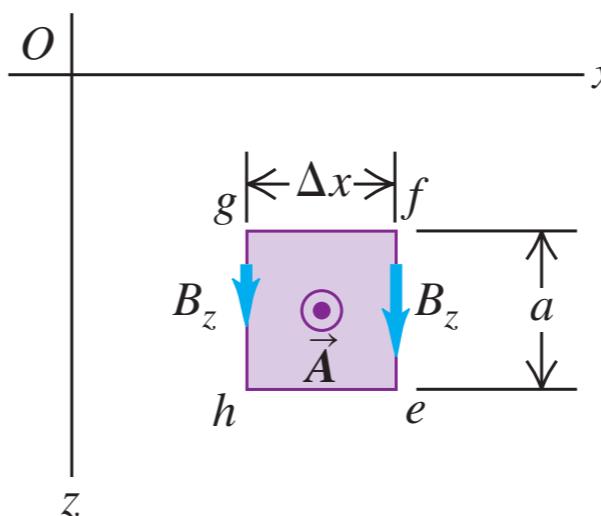
$$\frac{d\Phi_E}{dt} = \frac{\partial E_y(x, t)}{\partial t} a \Delta x$$

$$-B_z(x + \Delta x, t)a + B_z(x, t)a = \epsilon_0 \mu_0 \frac{\partial E_y(x, t)}{\partial t} a \Delta x$$

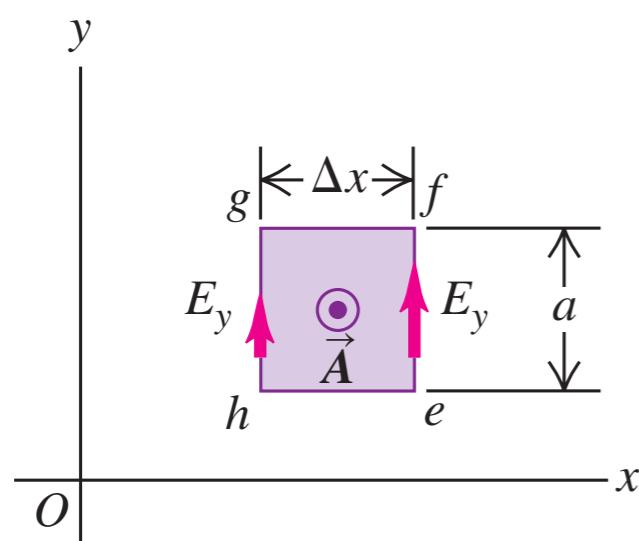
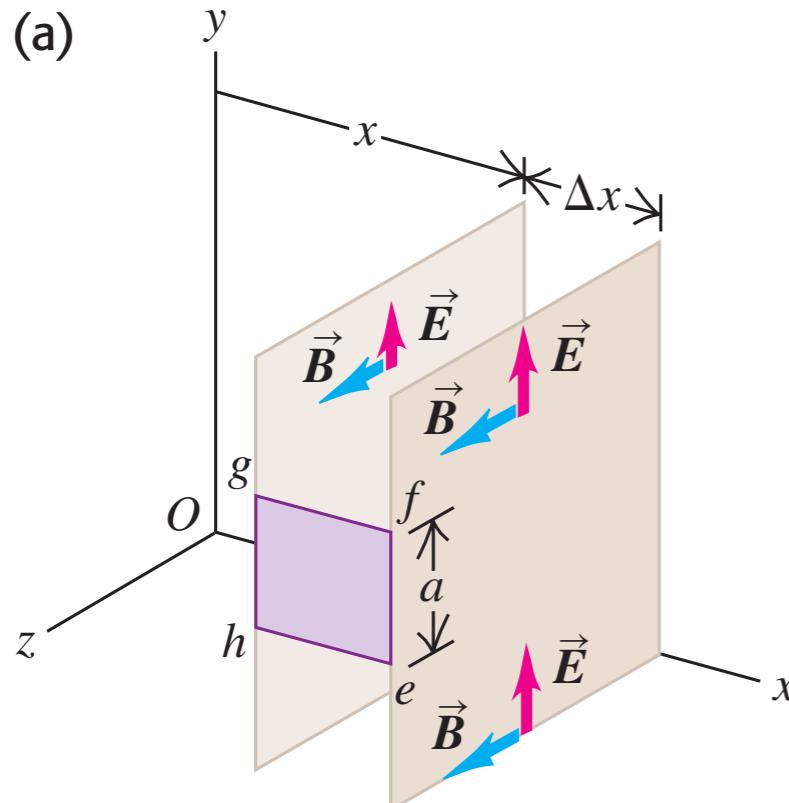
$\Delta x \rightarrow 0$

$$-\frac{\partial B_z(x, t)}{\partial x} = \epsilon_0 \mu_0 \frac{\partial E_y(x, t)}{\partial t}$$

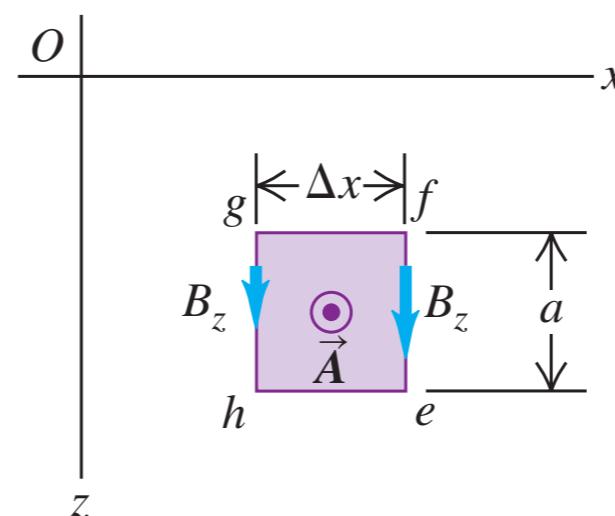
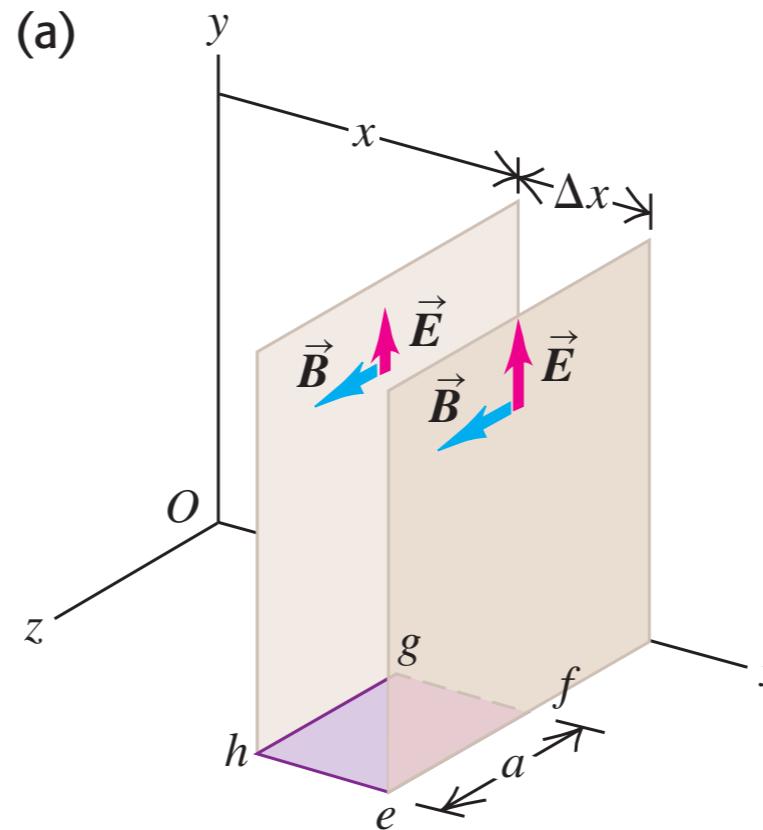

Izvod valne jednadžbe za EM val

Faradayev zakon

Ampereov zakon

$$-\frac{\partial^2 E_y(x, t)}{\partial x^2} = \frac{\partial^2 B_z(x, t)}{\partial x \partial t}$$

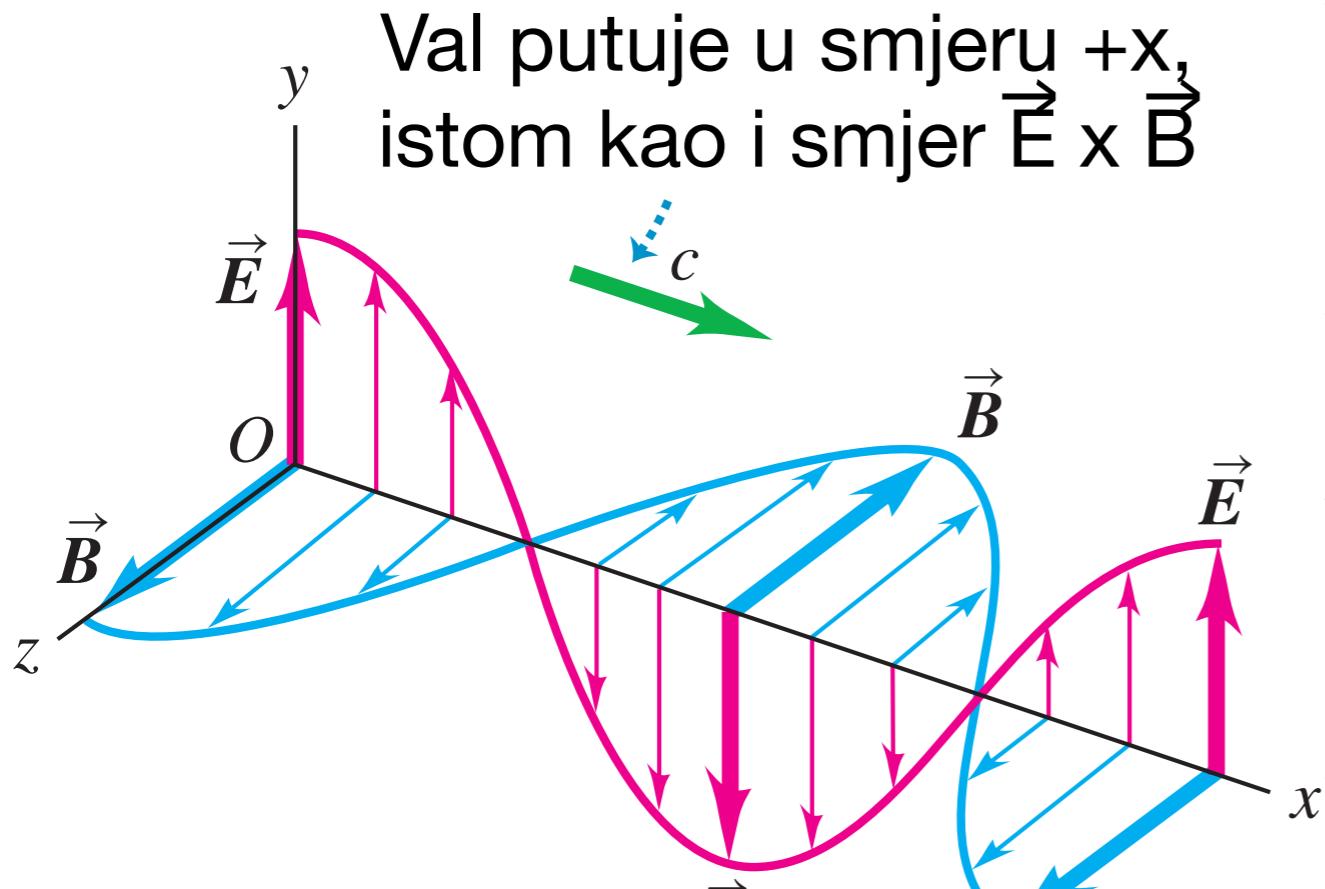
$$-\frac{\partial^2 B_z(x, t)}{\partial x \partial t} = \epsilon_0 \mu_0 \frac{\partial^2 E_y(x, t)}{\partial t^2}$$

$$\boxed{\frac{\partial^2 E_y(x, t)}{\partial x^2} = \epsilon_0 \mu_0 \frac{\partial^2 E_y(x, t)}{\partial t^2}}$$

$$\boxed{\frac{1}{v^2} = \epsilon_0 \mu_0}$$

B_z zadovoljava istu valnu jednadžbu kao i E_y .

Valna jednadžba za EM val

Val putuje u smjeru $+x$,
istom kao i smjer $\vec{E} \times \vec{B}$

$\vec{E}$: samo y -komponenta
 $\vec{B}$: samo z -komponenta

- smjer polarizacije elektromagnetskog polja određen je (dogovorno) smjerom polarizacije električnog vektora
- vektori E i B su međusobno okomiti
- oba su rješenja transverzalna; električno polje polarizirano je u smjeru y -osi
- polja su u fazi, tj. u istom trenutku iščezavaju i u istom trenutku postižu svoju amplitudu
- rješenja predstavljaju rješenja monokromatskog vala (samo jedne frekvencije ν i valnog vektora $\mathbf{k} = 2\pi / \lambda$)

$$\vec{E}(x, t) = \hat{j}E_{\max} \cos(kx - \omega t)$$

$$\vec{B}(x, t) = \hat{k}B_{\max} \cos(kx - \omega t)$$

$$E_{\max} = cB_{\max}$$

Razumijevanje

Električno polje elektromagnetskog vala u ravnini valnog broja k i kutne frekvencije ω dano je sa izrazom:

$$\vec{E} = E_0 (\hat{i} + \hat{j}) \sin(kz - \omega t).$$

Koji od slijedećih izraza daje smjer pridruženog magnetskog polja $\vec{B}$:

(a) $\hat{k}$

(b) $-\hat{i} + \hat{j}$

(c) $-\hat{i} - \hat{j}$

(d) $\hat{i} - \hat{k}$

(e) $\hat{j} - \hat{k}$

Točan odgovor: b

Energija EM polja i Poyntingov vektor

Uz pretpostavku $\mathbf{j} = 0$, te $\rho=0$:
$$\vec{E} \cdot (\nabla \times \vec{B}) = \vec{E} \mu_0 \epsilon_0 \frac{\partial \vec{E}}{\partial t}$$

$$\vec{B} \cdot (\nabla \times \vec{E}) = \vec{B} \left(-\frac{\partial \vec{B}}{\partial t} \right)$$

Ove dvije jednadžbe oduzmemosmo, te uzmemo u obzir pravilo:

$$\nabla(\vec{a} \times \vec{b}) = \vec{b} \cdot (\nabla \times \vec{a}) - \vec{a} \cdot (\nabla \times \vec{b})$$

Dobivamo:

$$-\nabla(\vec{E} \times \vec{B}) = \frac{\partial}{\partial t} \left[\frac{E^2}{2} \mu_0 \epsilon_0 + \frac{B^2}{2} \right]$$

Poyntingov vektor (dimenzija = W/m²):

$$\boxed{\vec{S} \equiv \frac{1}{\mu_0} (\vec{E} \times \vec{B})}$$

Smjer Poyntingovog vektora u bilo kojoj točki daje smjer vala i smjer transporta energije u toj točki. Gustoća energije EM polja:

$$\boxed{w_{EM} \equiv \left[\frac{E^2}{2} \epsilon_0 + \frac{B^2}{2\mu_0} \right]}$$

Dakle:

$$\boxed{\nabla \vec{S} = -\frac{\partial}{\partial t} w_{EM}}$$

Intenzitet sinusoidalnog vala u vakumu

$$\begin{aligned}\vec{S}(x, t) &= \frac{1}{\mu_0} \vec{E}(x, t) \times \vec{B}(x, t) \\ &= \frac{1}{\mu_0} [\hat{\mathbf{j}} E_{\max} \cos(kx - \omega t)] \times [\hat{\mathbf{k}} B_{\max} \cos(kx - \omega t)]\end{aligned}$$

$$S_x(x, t) = \frac{E_{\max} B_{\max}}{\mu_0} \cos^2(kx - \omega t) = \frac{E_{\max} B_{\max}}{2\mu_0} [1 + \cos 2(kx - \omega t)]$$

Srednja vrijednost za vrijeme jednog ciklusa:

$$S_{\text{av}} = \frac{E_{\max} B_{\max}}{2\mu_0} \quad \vec{S}_{\text{av}} = \hat{\mathbf{i}} S_{\text{av}}$$

Intenzitet je definiran kao:

$$I = S_{\text{av}} = \frac{E_{\max} B_{\max}}{2\mu_0} = \frac{E_{\max}^2}{2\mu_0 c}$$

$$= \frac{1}{2} \sqrt{\frac{\epsilon_0}{\mu_0}} E_{\max}^2 = \frac{1}{2} \epsilon_0 c E_{\max}^2$$

Zadatak

Ravni elektromagnetski val frekvencije 40 MHz širi se zrakom (vakuumom). U nekoj točki u jednom trenutku električno polje ima maksimalnu vrijednost od $750 \text{ N/C} = 750 \text{ V/m}$.

- (a) Odredite valnu duljinu EM vala i njegov period;
- (b) Odredite amplitudu magnetskog polja;
- (c) Orijentirajte os z koordinatnog sustava u smjeru širenja EM vala i odredite komponente valnog vektora;
- (d) Napišite u vektorskom obliku električnu i magnetsku komponentu EM vala;
- (e) Izračunajte Poyntingov vektor i srednju vrijednost Poyntingovog vektora na mjestu $z_1 = 1.333 \text{ km}$ i u trenutku $t_1 = 1.333 \text{ s}$.

$$c = \lambda\nu$$

$$\lambda = 7,5 \text{ m}, \quad T = 1/\nu = 2,5 \times 10^{-8} \text{ s}$$

$$B_0 = E_0/c = 2,5 \times 10^{-6} \text{ T}$$

$$|\vec{k}| = k = 2\pi/\lambda = 4\pi/15 \text{ m}^{-1} \quad \vec{k} = \hat{k}(4\pi/15) \text{ m}^{-1}$$

$$\vec{E}(t, z) = \hat{i}E_0 \cos(\omega t - kz) = \hat{i}750 \cos\left(80\pi \cdot 10^6 t - \frac{4\pi}{15}z\right)$$

$$B_0 = E_0/c \quad \vec{B} = \hat{j}B_0 \cos(\omega t - kz) = \hat{j}2.5 \cdot 10^{-6} \cos\left(80\pi \cdot 10^6 t - \frac{4\pi}{15}z\right)$$

Zadatak

Ravni elektromagnetski val frekvencije 40 MHz širi se zrakom (vakuumom). U nekoj točki u jednom trenutku električno polje ima maksimalnu vrijednost od $750 \text{ N/C} = 750 \text{ V/m}$.

- (a) Odredite valnu duljinu EM vala i njegov period;
- (b) Odredite amplitudu magnetskog polja;
- (c) Orijentirajte os z koordinatnog sustava u smjeru širenja EM vala i odredite komponente valnog vektora;
- (d) Napišite u vektorskom obliku električnu i magnetsku komponentu EM vala;
- (e) Izračunajte Poyntingov vektor i srednju vrijednost Poyntingovog vektora na mjestu $z_1 = 1.333 \text{ km}$ i u trenutku $t_1 = 1.333 \text{ s}$.

$$\vec{S} = \frac{1}{\mu_0} \vec{E} \times \vec{B} = \frac{E_0 B_0}{\mu_0} \hat{k} \cos^2(\omega t - kz).$$

$$\vec{S}(t_1 = 1,333 \text{ s}, z_1 = 1,333 \text{ km}) = \hat{k} 746,0 \text{ W/m}^2$$